

Tūkstančio litų banknotas
One Thousand Litas Banknote

Rengiant projektus pirmai atgimusios Lietuvos litų laidai, buvo numatyti visi centų ir litų monetų bei banknotų nominalai – nuo 1 cento iki 1 000 litų.

Didžiausio nominalo banknotą projektavo R. Valantinas. Jame numatyta įamžinti Mikalojų Konstantiną Čiurlionį (1875–1911 m.) – garsų kompozitorių ir dailininką. M. K. Čiurlionis aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime, vadovavo Vilniaus lietuvių chorams, koncertavo kaip pianistas, rašė muzikos klausimais. Jo sukurtos simfoninės poemos „Jūra“, „Miške“, gausi fortepijoninė kūryba iki šiol skamba ne tik Lietuvos, bet ir užsienio koncertų salėse. Ypač plačiai M. K. Čiurlionis žinomas kaip dailininkas. Jis – vienas iš aktyviausių Pirmosios lietuvių dailės parodos organizatorių ir dalyvių, aukštai vertinama jo didelės fantazijos ir gilios minties tapyba. Kai kurių Vakarų Europos dailininkų M. K. Čiurlionis laikomas abstrakcionizmo pradininku, ir dabar Lietuvoje bei pasaulyje neslūgsta domėjimasis jo muzika bei dailė. M. K. Čiurlionis – išskirtinė figūra Lietuvos asmenybių panteone.

1991 m. laidos USBC spaustuvėje atspausdintas 1 000 litų banknotas į apyvartą nebuvo išleistas.

Šis banknotas turėjo išskirtinių komponavimo bruožų – abi banknoto pusės skirtos tai pačiai asmenybei, reversą puošia vienas iš gražiausių dailininko paveikslų „Karalių pasaka“ (1908). Paveikslas nuolat eksponuojamas Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, vežiojamas po pasaulį, paplitęs po šalį atvirukų, reprodukcijų rinkiniais, spausdinamas albumuose, reprodukcijos puošia ne vieną interjerą. Susižavėjimo kupiniais žodžiais apie šį paveikslą kalba žinomas rusų dailininkas Markas Etkindas knygoje „Pasaulis kaip didelė simfonija“ (Leningradas, „Iskusstvo“, 1970): „Ant karalienės delno kaimelis – įsižiūrėkite, tai ne paprastas kaimas. Dailininkas atvaizdavo lietuvišką kaimelį, apšviestą gelsva mėnulio šviesa – trobos su šiaudiniais stogais ir raudonomis kaminų dėmelėmis, topoliai, tvora... Jis švyti, gintarinės geltonos šviesos pusratis virš lietuviško kaimelio – idėjinis ir kompozicinis paveiklo centras. Ranka, tas kūrybinių jėgų simbolis, ranka, nešanti pasauliui saulėtą meilės apskritimą, čia yra istorinio likimo simbolis. Švelni ir gera likimo ranka, suradusi Lietuvą istorijos bruzgnyuose ir pakelianti ją iš tamsios bedugnės į gyvenimą, šviesą, prie palinkusių virš jos amžių veidų, žvelgiančių į ją su susidomėjimu ir viltimi“.

Viename iš pačių populiariausių dailininko portretų, kuris buvo pasirinktas banknoto aversui, M. K. Čiurlionis pasisukęs į dešinę, todėl visiškai netiko – tokį įkomponavus į banknoto dešinę pusę, jo žvilgsnis būtų nukreiptas į kraštą, jis būtų nosisukęs nuo kitų komponentų. Todėl R. Valantinas perpiešė dailininko portretą nieko jame nekeisdamas, tik veidrodiškai apsukdamas į kitą pusę.

Banknoto projektas neišliko, bet, sprendžiant iš eskizų ir autoriaus žodžių, toninė averso kompozicija po spaudos gerokai pasikeitė. M. K. Čiurlionio veidas, turėjęs šviesti tamsesniame lauke, atspausdintame banknote visiškai ištirpsta to paties tono giljošo fone, nors vieno ir kito grafines struktūros labai skirtingos. Plonų miniatiūrinių linijų formuojamas veido reljefas ryškiai kontrastuoja su grubaus giljošo

In the process of preparation of designs for the first issue of litas notes in the revived Lithuania, all denominations of centas and litas coins and banknotes were envisaged, from 1 centas to 1000 Litas.

The designer of the 1000 litas banknote was Rytis Valantinas. The banknote of this denomination was to commemorate Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, an acclaimed composer and artist. Čiurlionis (1875–1911) was an active participant in the social life of the Lithuanians, led Lithuanian choirs, gave concerts as a pianist, and wrote on musical issues. His symphonic poems “Sea”, “In the Forest”, prolific compositions for the grand piano have been performed to the present day not only in the concert halls of Lithuania but abroad as well. Čiurlionis is particularly celebrated as an artist and considered by some West European painters the father of abstractionism. The interest in his music and art has not abated in Lithuania and across the world to date.

The 1000 litas banknote of 1991 issue, printed by the USBC, has not been issued into circulation.

The 1000 litas banknote is characterised by an extraordinary arrangement: its both sides are devoted to the same personality, the back is decorated with one of the artist’s most remarkable pictures “The Tale of the Kings” (1908). This is how the Russian painter Mark Etkind describes this picture in the book *The World as a Great Symphony* (Iskusstvo, Leningrad, 1970) in words full of delight: “On the Queen’s palm is a miniature village – take a close look at it: it is not an ordinary village. The artist depicted a Lithuanian village in yellow moonlight: straw-roofed cabins with red patches of chimneys, poplar trees, a fence... It radiates; the semi-circle of the amber yellow light above the Lithuanian village is the ideological and compositional centre of the picture. The hand, that symbol of creative power, the hand carrying to the world the sunny circle of love, here is the symbol of historic destiny. The kind and good hand of destiny, which has found Lithuania in a thicket of history and is raising it from a dark abyss to life, to light, to the faces of centuries bent over it and looking at it with interest and hope”.

In one of the most popular portraits of the artist, which was selected for the front of the banknote, Čiurlionis is turned to the right; therefore, the portrait was no good: arranged on the right side of the banknote, the artist would appear looking towards the edge, with his back to other components. Therefore, Valantinas redesigned the portrait without changing anything in it, just turning it mirror-like in the opposite direction.

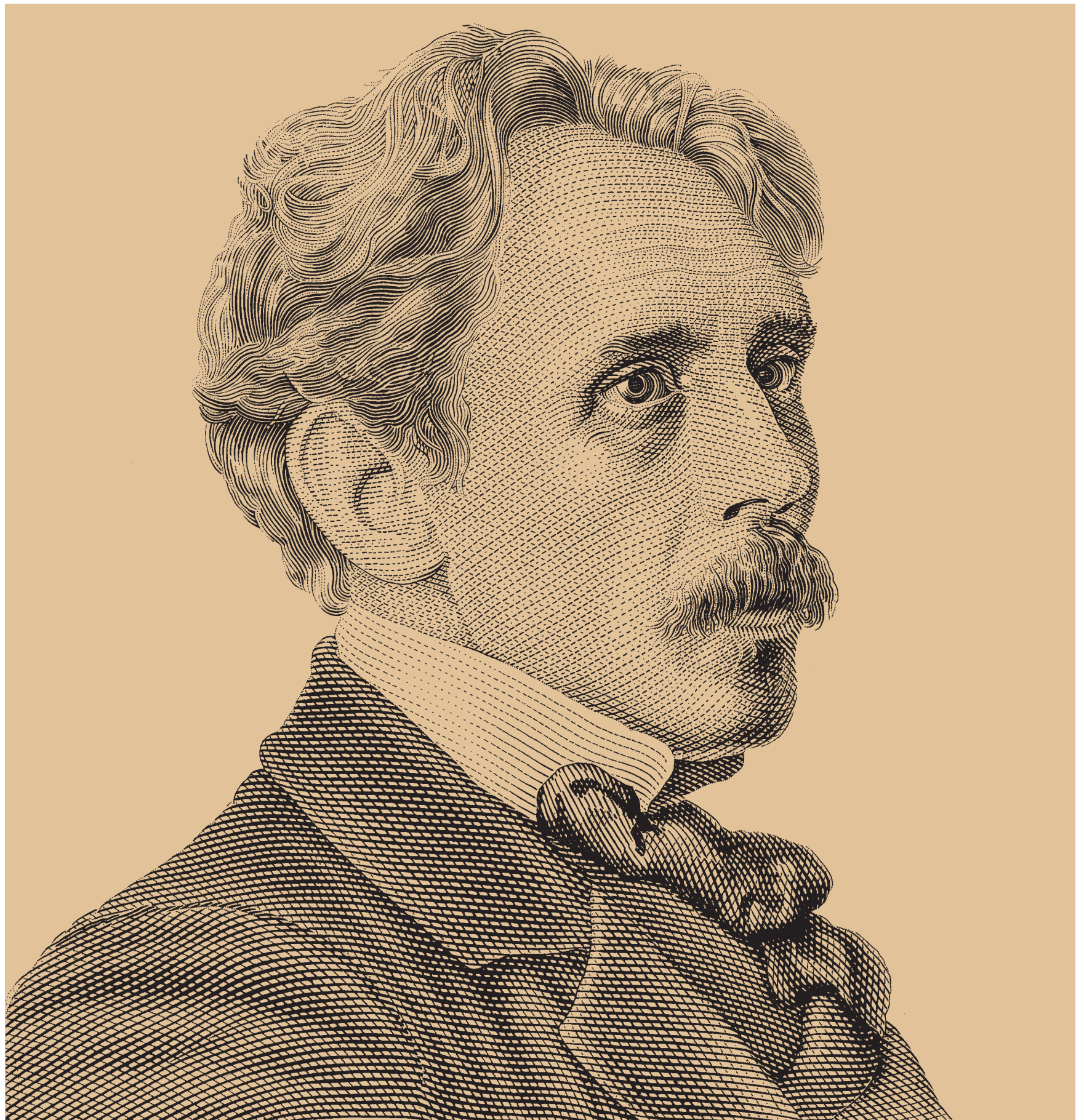
The relief of the face, formed from fine miniature lines, is in sharp contrast with the pattern of a rough guilloche. Another infringement on the author’s will, which had a negative impact on the composition of both sides of the banknote, is a distinct white outline of the oval for the watermark. According to the designer’s idea, the dark background on the right side of the banknote was to lighten up gradually towards the left side and to make a clear space for the watermark without any graphic elements. The situation is still aggravated by similar sizes of the

Sketch for the banknote.
Design by R. Valantinas

Engraving of the portrait
of M. K. Čiurlionis

Negative of the engraving
of M. K. Čiurlionis'
portrait

“The Tale of Kings” by
M. K. Čiurlionis, 1908

Detail of the banknote

mezginiu. Kitas autoriaus valios pažeidimas, pakenkęs banknoto abiejų pusių kompozicijai, – ryškus baltas ovalo siluetas vandenženkliui. Pagal dailininko sumanymą tamsus fonas dešinėje turėjo pamažu šviesėti į kairę ir ten sudaryti švarią be grafinių elementų vietą vandenženkliui. Padėtį dar pablogina ovalo bei portreto panašūs dydžiai ir aiškiai per didelis centre įkomponuotas J. Zikaro sukurtas Vytis. Pjaustinėtų medinių palangių pavyzdžiu sukomponuotų horizontalių ornamento juostų fone blogai skaitosi tekstai. Smailių formų ir persišviečiančių kiaurymių neramus kontrastas maišosi su šviesiomis raidžių formomis, trukdo jas skaityti, kiekvienas averso komponentas per daug aktyvus ir savarankiškas, kad galėtų tapti viena bendra visuma.

Reverse šalia jau aptartų abiejų pusių ornamento juostų ir vandenženklis ovalo yra dar viena nesėkmė – „Karalių pasakas“ įkomponavimas. R. Valantinas sakosi pats pasirinkęs šį paveikslą pagrindiniu reverso motyvu. Idėjiškai šis sprendimas nekelia jokių abejonių. Populiarus paveikslas vertas papuošti didžiausio nominalo lietuvišką banknotą, tačiau kompoziciniu požiūriu tai nevykęs sprendimas. Banknoto formatas ilgas – aukščio ir ilgio santykis vos ne 1:2. Jį dar pailgina horizontalus sudalijimas į juostas – giljošo kraštai bei ornamentai viršuje ir apačioje pagrindiniams komponentams palieka tik visiškai siaurą juostą, kurios ilgio ir pločio santykis vos ne 4:1. Į tokių proporcijų erdvę įspraudžiant kompaktišką kvadratinį paveikslą, būtina sugalvoti, kuo užpildyti tuščias vietas – banknote jų negali būti. Saulės apšviestas kaimelis ir vos jos spindulių paliesti karaliai yra aiškiausiai matoma paveikslas dalis ir reverso kompozicijos centras, visa kita nuskęsta žvaigždėje naktį su vos matomais žmonių bei medžių siluetais. Spaustuvės graveris išryškino jautriai pulsuojančius tapybinius atspalvius, detales, vos įžiūrimus rūbų ornamentus, paslaptinę scenovaizdį paversdamas primityvoku piešiniu. Čia ir iškyla klausimas, ar tiko toks tapybiškas, paslaptingoje prielandoje skęstantis paveikslas pinigų kompozicijai, reikalaujančiai aiškumo, grafinių kontrastų. Autoriaus neapgalvotas tuščias erdves graveris nevisiškai vykusiai užpildė vienodomis, vertikaliai sustrichuotomis plokštumomis. Margame, tamsiame banknoto paviršiuje šviečia tik ryškus vandenženklis ovalas. Reverso kompozicija neturi jokių pinigų charakteringų sudėtingesnių struktūrų.

R. Valantinas sako, kad spalvinį sprendimą taip pat pakeitė spaustuvininkai. Jo projektas buvęs švelnios violetinės spalvos su šviesesniais rožiniais atspalviais, o atspausdintas banknotas – šaltos pilkos, reverse pereinančios į geltoną spalvą. Savo spalvine gama labai supanašėjo 1991 m. laidos trys didžiausių nominalų – 100, 500 ir 1 000 litų – lietuviški banknotai.

Didžiausio nominalo 1 000 litų banknotas nėra turtingas apsaugos priemonių. Abiejose pusėse dalis išgraviruotų komponentų atspausdinti gilia spaude, aversas ir reversas padengti ofsetu atspausdintu giljošu. Ovaluose – neryškūs, neaiškūs siluetai vandenženkliai Vytis ir Gediminaičių stulpai. Apšvietus ultravioletine šviesa, averso centre išryškėja didelis skaičius „1 000“ ir liuminescuoja vertikalusis serijos numeris bei reitai išsimėtę popieriaus plaušeliai.

oval and the portrait, and an obviously too large Vytis of Zikaras' design arranged in the centre. Against the background of the ornamental bands arranged according to the example of carved wooden windowsills, the texts are difficult to read. The anxious contrast of pointed forms and translucent cavities mingles with the light forms of the letters making them difficult to read; every component of the front is too active and self-dependent to become one common whole.

Apart from the ornamental bands on both sides and the oval for the watermark already discussed, the back contains another failure, the arrangement of "The Tale of the Kings". Rytis Valantinas says he selected this picture as the main motif of the back himself. Ideologically, the decision raises no doubt. The popular picture is worthy of decorating the Lithuanian banknote of the highest denomination, yet it is a wrong decision with regard to composition. The banknote's format is long, the ratio of height to length being nearly one to two. It is still lengthened by its horizontal division into bands: the guilloche edges and ornaments at the top and bottom leave just a narrow strip for the basic components, the ratio of length to width of which is nearly four to one. Before cramming the compact square picture into a space of such proportions it is necessary to consider how to fill the empty spaces: in a banknote, they cannot be. The sunlit village and the kings touched by the rays of the sun represent the most clearly seen part of the picture and the compositional centre of the back; everything else drowns in a starry night with scarcely visible silhouettes of people and trees. The engraver of the company exposed the sensitively pulsating hues of the painting, details, and scarcely visible ornamentation of the clothes, making quite a primitive drawing of the mysterious scene. At this point, a question arises, whether this scenic picture shrouded in a mysterious mist was a good choice for the composition of the note, which required clarity and graphic contrasts. The empty spaces the author had not given his thought to were filled by the engraver rather ineffectively with uniform vertically lined planes. On the dark heterogeneous surface of the banknote, only the pronounced oval of the watermark is luminous. The arrangement of the back contains no structures of any higher complexity characteristic of banknotes.

Valantinas said the printers also changed the colouring solution. The colour of his design was soft violet with hues of lighter pink, whereas the printed banknote was of cold grey colour changing to yellow on the back. Three Lithuanian highest denomination banknotes of the 1991 issue, 100, 500 and 1000 litas became largely similar in their range of colours.

The 1000 litas banknote of the highest denomination was not rich in security features. On both sides, part of the engraved components were printed in intaglio, the front and back were covered by guilloche printed in offset. The ovals contained obscure indistinctly outlined watermarks, Vytis and Gediminas Columns. Under ultraviolet light, the sizeable figure 1000 and the vertical serial number as well as rare paper fibres were visible in the centre of the banknote.

